

MODERNÍ BÁSNICKÉ SMĚRY PŘELOMU STOLETÍ V ČESKÉ A SVĚTOVÉ LITERATUŘE

SVĚTOVÁ LITERATURA

- poslední čtvrtina 19. století - velké politické změny
- proč vznikají: rozčarování společnosti, hospodářské problémy, majetkové rozdíly => deprese, pocit osamělosti, strachu => snaha to zachytit => vznikají nové umělecké směry, nejrůznější literární experimenty
- společenský vývoj:
  - těžká deziluze - náboženství je v krizi, člověk degradován na stroj => chaos, změna žebříčku hodnot => uchylují se ke spiritismu, satanismu
  - společnost a kultura odmítá to, co bylo předtím, hledají nový směr => vznikají nové moderní směry

MODERNÍ UMĚLECKÉ SMĚRY

- odmítají naturalismus a realismus

1) prokletí básníků

- odrážejí dobu
- skupina francouzských autorů - mladí básníci ze zámožných rodin - do konfliktu s rodiči => dělají jim ostudu => rodina s nimi přetrhala styky
- drogy, hospody, prostitutky, homosexualita => postavení před soud za pornografii
- jeden z nich - Paul Verlaine je tak 1884 pojmenoval - skupina básníků proklínaných společností
- Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud, Oscar Wilde
-

2) symbolismus

- 80. léta 19. století - ve Francii x inspirovali se Poem - báseň Havran
- 1884 vydán manifest symbolismu
- užívání slov mnohoznačných, kde se původní význam pomocí metafor mění, snaha obracet významy symbolů
- používají téměř všichni autoři

3) dekadence (úpadek)

- vzniká ve Francii
- nepopisuje realitu - autoři popisují svoje pocity zhnusení ze společnosti - pocity popisují obrazně pomocí přírody - popisují krajinu, která vyjadřuje jejich pocity - zvuky, obrazy
- projevují pohrdání společností - někdy ukňouraná poezie
- nespokojení, naštvaní x vyjadřují to pouze kňouráním
- Stefan Mallarne, Jiří Karásek ze Lvovic, Karel Hlaváček

4) impresionismus

- polovina 19. století - z Barbysonských malířů (malovali krajinu venku, ne v ateliéru), snažili se zachytit atmosféru krajiny, Manet, Monet, Van Gogh...
- snaží se zachytit krajinu, kterou zachycují krásným popisem - vyjadřují názory a pocity x kladně - nejraději, mají krajinu při rozednění
- Paul Verlaine, Antonín Sova, Fráňa Šrámek

5) civilismus

6) vitalismus

- vyjadřování radosti z jakéhokoliv života

Prokletí básníci

Charles BAUDELAIRE (1821 - 1867)

- z Paříže, otec evangelickým duchovním, později úředník
- v šesti letech otec zemřel, matka se znovu provdala x nový otec generál a diplomat => musel se přizpůsobit diplomatickému ceremonálu => nesnáší to => neučí se, výtržnosti ve škole, pití, děvky => ostuda rodině - před maturitou vyloučen ze školy => poslán do Kalkaty x nejel tam, po návratu domů čerpá jmění ze svého dědictví => nezávislý na rodině => ještě větší ostuda - drogy, hospody => na dědictví dán kurátor => roční důchod => píše kritiky na umělce, píše básně do novin x nestravitelné => založil svůj vlastní časopis => zadlužil se, zkrachoval => útěk z Paříže do Belgie
- přítelkyně byla mulatka => velké pozdvižení
- v Belgii se živí psaním + snaha uspořádat cyklus přednášek o novém umění x není zájem, psychicky se zhroutil - zachránila ho matka x zbyla z něho lidská troska - nemluvil, ztratil paměť => po krátké době umírá

- dílo: „Květy zla“ - 1857

- pracoval na ní 15 let - byl obviněn z nemravnosti, postaven před soud - pokuta + 6 básní cenzurou staženo
- hlavní myšlenkou hledání lásky a štěstí v životě x zklamání => neexistuje
- „Zdechlina“ = symbolismus, milou přirovnává k rozkládající se mrtvole
- schopnost hledat krásu v ošklivosti - každý jednou skončí jako vzdechlina => proti společnosti
- „Malé básně v próze“ - krátké povídky, kde reaguje na život kolem něho
- komentáře životního stylu a událostí, záporné hodnocení společnosti - sociální námět
- zabývá se bídou lidí
- projevuje se impresionismus - realizovaná próza
- symbolismus - koláč symbolem jídla, příčiny k boji, bratrovražednému
- původně jednotlivě v časopisech, po jeho smrti ve sbírce

Paul VERLAINE (1844 - 1896)

- narozen v Paříži, pochází z důstojnické rodiny
- vystudoval střední školu, žije se jako úředník na magistrátě
- od 1860 vycházejí básně v časopisech
- oženil se, měl rodinu x 1870 povstání v Paříži, boje na barikádách => setkal se s Arthurem Rimbaudem => stejný pohled na společnost
- začíná žít s Arthurem Verlainem - 3 roky
- homosexuální vztah - cestují spolu x žárlivost => po 3 letech Verlaine Rimbauda postřelil => na dva roky do vězení - psal knihy o vztahu s Arthurem
- po propuštění se vrací k rodině, zaměstnání
- píše dál básně x není to pro něho způsob života => hledá nápravu v Bohu
- díla: „Básnické umění“ - odborný spis, ve kterém charakterizuje symbolismus jako umělecký směr - odmítá realitu děje, požaduje melodičnost, metafory, odmítá pointu
- „Prokletí básníci“ - portréty jednotlivých členů
- podle tohoto díla pojmenování, pohled současníka na tvorbu kolegů, kamarádů
- „Saturnské básně“ - upřednostňuje melodičnost - navazování atmosféry
- „Moudrost“ - zamýšlí se nad vztahem k Arthurovi
- ve vězení, utíká k Bohu a víře jako k záchraně
- „Galantní slavnosti“

Arthur RIMBAUD (1854 - 1891)

- otec voják, tři sourozenci x otec odešel od rodiny => matka musí vydělávat => přísnost => konflikty => utíká z domu, toulá se po venkově, žije s tuláky a žebráky
- dostal se k radikálním hnutím => seznámil se s utopickým socialismem, od 12 ti let píše básně na témata bídy

- 1870 utekl pomáhat Pařížské komuně => seznámil se s Verlainem => žili spolu 3 roky, cestovali
- po postřelení přestává psát => 1874 opouští Francii, chce žít podle svých představ => do koloniální armády, s Holandskou armádou na Jávu x 1875 dezertoval => zpět do Francie x vojenský zběh => nechal se najmout k cirkusu => projel západní Evropu
- potom cestuje sám => do Afriky, do Indie - usadil se tam, založil si obchod se slonovinou
- projevují se zdravotní potíže => chce se vrátit do Francie, podívat se na rodinu x do Paříže se už nedostal, umřel
- dílo: „Pobyt v pekle“ - sbírka jeho prvních básniček + „Básně v próze“
  - námětem tulácká poezie
  - kritický - zabývá se chudobou a bídou
- po návratu z vězení Verlaine sbírá jeho básně => další 2 sbírky
  - „Básně“
    - „Večerní modlitba“ - parodie na skutečné modlitby
      - vyjadřuje pocit volnosti v ožralosti, jak božsky se cítí, když si uleví
    - „Opilý koráb“ - projevuje se impresionismus i symbolismus (ztotožňuje se s lodí)
      - používá protiklady - svržen do nebes, ...
  - vyjadřuje touhu vrátit se domů - už ho nebaví způsob života, jakým žil

Další představitelé 90. let 19. století

Oscar Wilde (1854 - 1900)

- z Irského Dublinu, žil v Anglii
- ze zámožné rodiny - otec očním lékařem, sir => dobře ekonomicky zajištěni => studuje univerzitu v Dublinu, potom do Oxfordu
- setkává se s dandismem - životní styl
  - šviháctví, nadhled, ironizace - provokují, snaží se přivést svobodu do umění
  - snaha o uvolnění morálky, svobodu vyjadřování
  - propagují prokleté básničky, nepřijatelní pro společnost
- pozván do USA, aby šířil dandismus, po návratu dokončil vysokou školu => chytrý, zábavný => žádaný na večírcích ve šlechtických salónech => dělá si z nich legraci, píše na ně básně
- 1890 se seznámil s lordem Arthurem Douglosem => opustil rodinu, žije s ním => potíže => pronásledován
  - Douglas ho nutí přepracovávat starší díla x nutí ho psát divadelní hry - neznámější => opouští Anglii, cestují po Francii, žijí z příjmů Wilda, když mu došly peníze, Douglas ho opustil
  - po návratu do Anglie obžaloba za nemorálnost v románech => dva roky ve vězení, píše, po propuštění se opět setkává s Douglosem, opět utekli do Itálie x zase dochází prostředky => Douglas ho opouští, on nemocný, umírá v Paříži
- povídky: „Šťastný princ a jiné pohádky“ - pohádky pro dospělé
  - alegorické povídky o životě, podobenství na životy vyšších anglických vrstev
  - člověk je majetnický, povrchní, je schopen udělat cokoli a kohokoli odsoudit, přetvářuje se x příroda citlivá + nepřetvářuje se
    - „Slavík a růže“ - symbolismus - slavík vlastním životem vykupuje studentskou lásku - slavík, dívka, růže, chlapec, personifikace neživých věcí
      - přímá řeč, dialog, řeč vypravěče
- román: „Obraz Doriana Graye“ - obžaloba z nemravnosti a nesoudnosti
  - lord ovlivňuje chlapce- má být bezcitným, neohleduplným + vnucuje mu, že je krásný => chlapec se do sebe zahledí, obdivuje se, užívá si => z jednoho milostného vztahu do druhého x krásný jenom z venku, vevnitř ošklivý => uvědomuje si to => svěří se malíři, ten se mu snaží pomoci x on malíře zabije => chce se zlepšit x nedaří se => umírá, zabil svoji duši => alegorie
    - připsal předmluvu - vysvětluje své dílo - obrana proti soudcům
- divadelní hry: konverzační hry - vycházejí ze salónních her => paroduje vyšší anglickou společnost - plná přetvářek => hrány dodnes
  - dokonalá jazyková komika - literární, historické, náboženské narážky
  - „Jak je důležité míti Filipa“ - Filip jako jméno i chytrost
    - 2 přátelé jsou studenti - ve dne studují, večer si chtějí užívat x aby nedělali ostudu rodičům, tak se přejmenovávají, nazývají se Filipem

- zjistí se, že jsou ze zámožné rodiny
- konveršální komedie
- „Ideální manžel“

Paul WHITMAN (1819 - 1892) - Američan

- od 17 let píše články do novin - komentuje události, ve 21 letech redaktorem Newyorských listů
- píše články - na demokracii - obhajoba, poukazuje na chyby - otrokářství, rasismus
  - odpor k válce - odmítl bojovat ve válce Severu proti Jihu, píše básně podporující protitrokářský systém
- díla: „Stébla trávy“ - 1. sbírka, při prvním vydání 12 básní, na konci života už 400
  - 4 části - podle fází jeho života, odráží názory a myšlenky
  - „O sobě zpívám“, „Zpěv radosti“ - opěvuje život = vitalismus - básníci vyjadřují radost z jakéhokoli života
  - uplatňuje civilismus, demokracii, svobodu, protitrokářské, vyskytuje se symbolismus
  - lyrické básně, optimistické, nutnost člověka udělat něco pro poměry, snaha měnit je k lepšímu => motiv sekery, cesty a trávy
  - válka - plamenné řeči proti otroctví, rasismu
  - úvahové básně - rekapitulace toho, jak žil, jestli básněmi pomohl lidem
  - forma: *volný verš* - metafory, opisy, rytmus řeči, nepoužívá metrum
- jeden ze zakladatelů vitalismu a civilismu

ČESKÁ LITERATURA (90. léta 19. st. - 1914)

- vzniká ze stejného pocitu jako světová x autoři nejsou tolik radikální
- mladší generace nespokojena => kritizují Lumírovce a Vrchlického - kopírují témata + kritizují realisty za
  - přízemnost a nedostatek fantazie
- formování tří literárních skupin z generace 90. let podle témat

1) Česká moderna

- mladí básníci, kteří skupinu vytvářejí z donucení
- začínají hodnotit více Nerudu, než Hálek => rozchází se v kritice se staršími generacemi
- => od 1894 nemají časopis, kde by vydávali => nuceni přispívat realistům => střety => cenzurní zásahy => odešli z časopisů, vytvořili vlastní literární skupinu
  - => založili časopis *Rozhledy* => programové prohlášení: *Manifest České Moderny* z roku 1895, který obsahoval hůavně kritické části:
    - kritika společenského systému, politiky, sociálního systému, starší generace prosazují principy, na základě kterých mají mladí autoři psát
    - odmítají vlastenčení, jsou kritičtí k starším generacím, prosazují svobodu literatury bez norem a omezení, individualitu
    - jenom společný program, nescházejí se => zanikají - autoři se stávají individuálními tvůrci
    - představitelé: Svatopluk Machar, Antonín Sova, Otakar Březina
    - používají také moderní styly

Josef Svatopluk MACHAR (1864 - 1942)

- díla: „Confiteor I. - III.“ - 3 svazky
  - píše o svém názoru na předcházející generace
  - vytýká přizpůsobování se politice => zkostnatělost, píše soukromou intimní lyriku - jeho pocity
  - „Tristum Vindobona“ - žalozpěvy Vídně
    - dívá se na české poměry z Vídně - inspiroval se Ovidiem
    - je vyhnanecem ve Vídni x nepociťuje smutek, dělá si z toho legraci
  - „Magdaléna“ - epická sbírka - mladá dívka, která se živí prostitucí, jeden z jejích zákazníků se ji snaží přesvědčit, aby žila jako normální žena x společnost ji odsuzuje => vrací se zpět na ulici
  - „Svědění věků“ - navazuje na Huga a jeho „Legendu věků“
    - básnický cyklus obsahující devět sbírek
    - zamýšlí se nad základními morálními principy
    - hodnotí období, vyzdvihává antiku, francouzskou revoluci

Antonín Sova (1864 - 1928)

- do jeho poezie vtažen jeho tragický osud, matka mu umírá, na studiích trpí hladem, manželství se mu rozpadá
- KVĚTY INTIMNÍCH NÁLAD - impresionismus
- Z MÉHO KRAJE - impresionismus, rozšířeno,
- báseň Do Ameriky - obraz chudoby kraje
- SOUCIT A VZDOR - báseň Píseň - hudební motivy a milostné
- symbolismus
- ZLOMENÁ DUŠE - stylizováno jako deník, hrdina vede boj se společností
- VYBOUŘENÉ SMUTKY - vrchol jeho sociálního smutku
- jádrem je bizarní sen
- tvorba reagující na secesi (ornament) :
- JEŠTĚ JEDNOU SE VRÁTÍME
- LYRIKA LÁSKY A ŽIVOTA
- touha po novém království

Otokar Březina

- ZRCADLENÍ V HLOUBCE - esej, vztah umění a umělce
- TAJEMNÉ DÁLKY - 1. sbírka
- báseň Moje matka - život matky a její duchovní dědictví
- SVÍTÁNÍ NA ZÁPADĚ - oxymoron v názvu
- báseň Tys nešla - milostný vztah
- VĚTRY OD PÓLŮ
- STAVITELÉ CHRÁMU
- RUCE
- po jeho smrti : V Nezval : SMUTEČNÍ HRANA ZA O. BŘEZINU - svatý grál
- Březina patří mezi básníky cítící kosmické vanutí (jako Mácha, Neruda)

František Xaver Šalda (1867 - 1937)

- BOJE O ZÍTRĚK - umělecké cítění - z čeho vyplývá
- nová forma jazyka - aby bylo umění bližší člověku
- literární kritik, velice výrazný

- esej Kritika patosem a inspirací - dává rady, jaký má být správný kritik - v první řadě musí mít hlavně CIT, kritika je uměním

2) Česká dekadence

- sdružovali se kolem časopisu „Moderní revue“ (1895 - 1925)
  - skupina s přesně daným programem - čerpali z francouzské dekadence náměty a formy
- => pesimistická, chmurná literatura
- umění pro umění - přehnané, patetické, emocionální => nepřilíš čtené
  - představitelé: Arnošt Procházka - kritik a teoretik, Karel Hlaváček
  - líčí svoje pocity a nálady ze společnosti => kritika + překládají francouzskou literaturu
  - symbolismus, impresionismus, dekadence

Arnošt Procházka (1869 - 1925) - pocházel z Prahy, kde absolvoval gymnázium a nedostudoval práva. Nakonec se stal účetním a žil samotářským životem.

V roce 1895 založil spolu s J. Karáskem ze Lvovic časopis Moderní revue, který řídil až do své smrti. Do literatury vstoupil jako literární kritik v moravských časopisech Vesna, Niva a Literární listy.

- K prosazení nového směru, dekadence, vystoupil jako básník kuriózní sbírkou zhnusené erotiky: Prostibolo duše, která zůstala nepodařeným a jeho jediným pokusem v oblasti krásné literatury.
- kritické rozbory a glosy o literatuře a výtvarnictví do moderní revue, kde uveřejňoval i své překlady. Soubory vybraných článků a esejů vydal po letech knižně. Jsou to knihy Cesta krásy, Francouzští autoři a jiné studie a Česká kritika.

Jiří Karásek ze Lvovic (1871 - 1951) - vl. jménem Jiří Antonín Karásek, přívlastek ze Lvovic má odvozen od jeho údajného předka ze 16. století hvězdáře a astronoma Cypriána Lvovického ze Lvovic. Po vystudování gymnázia se zapsal na bohosloví, ale po dvou letech fakultu opustil a stal se nejprve poštovním úředníkem, později ředitelem knihovny ministerstva pošt a ředitelem Poštovního muzea. Karásek vybudoval jednu z největších českých sbírek knižní tvorby, archivních dokumentů a výtvarného umění, tzv. Karáskovu galerii, jejíž fondy grafiky a slovanského umění patří mezi nejvýznamnější v Evropě.

S A. Procházkou založil a spoluredigoval časopis Moderní revue.

- Karásek svou poezii vědomě orientoval k látkám, které společnost tabuizovala.
- Témata: pocity agónie a zmaru, později i sexuální perverze.
- Sbírkky: Zazděná okna, Sodoma, Kniha aristokratická a Sexus necans.
- V próze chtěl Karásek nejprve realizovat představu psychologické, reflexivní, lyrizované epiky.
- Romány Gotická duše a Romány tří mágů, Román Manfreda Macmillena, Scarabeus a Ganymédés.
- Karáskovo publicistické dílo obsahuje eseje, úvahy, recenze, kritická vystoupení i polemiky. Kritiku Karásek pokládal za samostatný umělecký žánr. Své kritiky shrnoval do souborů, jejichž název vždy zdůrazňuje ústřední myšlenky knihy, např. Renesanční touhy v umění, Umění jako kritika života, a jiné.

Karel Hlaváček (1874 - 1898) - pocházel z Prahy - Libně. V době, kdy studoval na české vyšší reálné škole v Karlíně, patřil mezi neaktivnější cvičence TJ Sokol v Libni. Po maturitě se zapsal jako mimořádný posluchač na pražskou filosofickou fakultu, kde studoval moderní jazyky. Dále navštěvoval kreslířský kurz při uměleckoprůmyslové škole a r. 1895

se účastnil organizačně a publicisticky III. všesokolského sletu v Praze. V prosinci téhož roku byl poslán jako voják do italského Tridentu. V roce 1898 těžce onemocněl a zemřel v necelých čtyřiceti letech na tuberkulózu. V roce 1895 začal spolupracovat s Moderní revue, tiskl zde svou dekadentní a symbolistickou lyriku a výtvarné kritiky, s pomocí redakce vydal své vlastní sbírky básní. Pro Moderní revue nakreslil řadu kreseb, portrétů, vinět a ornamentací, ilustracemi doprovodil knihy O. Březiny, A. Sovy, J. Karáska aj.

- Hlavní téma Hlaváčkových raných veršů je mravní idea sokolství.
- Sbírkou Sokolské sonety však ihned po vydání zavrhl.
- Nový tvůrčí záměr Hlaváček přesně charakterizoval ve sbírce Pozdě k ránu. Autor tak vytvářel poezii výjimečných, nevšedních pocitů a představ, jemných nálad, nočních neurčitých a pohádkových krajin bez pevných obrysů a plných fantazijních dějství, při nichž zní hluboké tóny viol, louten a hoboju.
- Symbolistické dílo Karla Hlaváčka je sbírka 12 lyrických balad Mstivá kantiléna. Nedokončená sbírka Žalmy byla vydána posmrtně.

Mezi další české dekadenty můžeme zařadit Stanislava Kostku Neumanna, Viktora Dyka, Karla Tomana, Miloše Martena, Vladimíra Houdka, Ladislava Klímu aj.